

Stockholms
stad

Barn som upplevt våld

Socialtjänstinspektörernas kvalitetsgranskning

November 2016

stockholm.se

Barn som upplevt våld - Socialtjänstinspektörernas kvalitetsgranskning
September 2016

Dnr: 3.4.1–357/2016

Utgivningsdatum: November 2016

Utgivare: Socialförvaltningen

Kontaktperson: Anna Forsström Maj-Stina Samuelsson

Förord

Stockholm stads socialtjänstinspektörer har till uppgift att granska stadens verksamheter inom individ- och familjeomsorgen med avseende på kvalitet och rättssäkerhet för den enskilde. Denna rapport beskriver granskningen av myndighetsutövning avseende barn som upplevt våld vid Farsta, Hässelby-Vällingby och Norrmalms stadsdelsförvaltningar. Granskningen har genomförts under augusti-november 2016. Granskningsarbetet har planerats och resultat stämts av utifrån en granskningsmodell.¹ Modellen bygger på lagstiftningens bestämmelser om god kvalitet.

Kvalitetsparagrafen i socialtjänstlagen

3 kap 3 § Socialtjänstlagen (SoL) ”Insatser inom socialtjänsten skall vara av god kvalitet. För utförande av uppgifter inom socialtjänsten skall det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras”.

God kvalitet är när tjänsterna svarar mot de mål som beslutats, samt när tjänsterna

- bygger på respekt för människors självbestämmande och integritet
- utgår från en helhetssyn, är samordnade och präglas av kontinuitet
- är kunskapsbaserade och effektivt utförda
- är tillgängliga
- är trygga och säkra, och präglas av rättssäkerhet i myndighetsutövningen²

Granskningsplan

Planeringen av genomförandet har skett med utgångspunkt från granskningsmodellen. Modellen innehåller sju områden: utgångspunkter, avgränsning, faser i granskningsarbetet, frågeställningar, genomförande, analys samt uppföljning.

Genomförande

- Inledande möte med avdelningschef och enhetschef
- Informationsinsamling, inklusive styr- och rutindokument
- Granskning av förhandsbedömningar och personakter
- Intervjuer/samtal med ledning och personal

¹ Socialtjänstinspektörernas årsrapport 2010. Granskningsmodell.

² <http://www.socialstyrelsen.se/indikatorer/godvardochomsorgsocialtjansten>.

Sammanfattning

Granskningen avser myndighetsutövning gällande barn som upplevt våld vid Farsta, Hässelby-Vällingby och Norrmalms stadsdelsförvaltningar. Huvudsakligt fokus är hur barnen uppmärksammas och görs delaktiga, samverkan och insatser. De sammanfattande synpunkterna redovisas nedan utifrån några kvalitetsområden som ingår i socialstyrelsens definition av god kvalitet.

Trygghet och säkerhet

Det var dokumenterat i alla relationsvåldsärenden att det fanns barn vilket visar på fungerande rutiner.

Av de granskade barnärendena var det tolv procent som stannade vid förhandsbedömning. Utifrån att lagstiftningen anger att misstanke om att barnet *kan* ha upplevt våld ska föranleda att utredning inleds är detta en allvarlig brist. Mot ljuset av den nuvarande situationen i den sociala barnvården är det förståeligt att verksamheterna har svårt att möta de krav som lagstiftningen ställer. Samtidigt är det alarmerande att lagen inte efterföljs och att barn som misstänks fara illa inte blir föremål för socialtjänstens uppmärksamhet och insatser.

De ärenden som redan i mottagningsskedet definierades som våldsärenden hade ofta frågeställningar som konkret rörde barnets behov av stöd och skydd utifrån just upplevt våld. Dessa lyckades i högst utsträckning att synliggöra barnets behov utifrån upplevt våld. Socialtjänstinspektörerna uppmärksammade i flera ärenden att allvarsgraden i våldet som framkom i den våldsutsattas utredning inte återspeglades i barnets utredning. Konsekvenserna av våldet för barnet blev ofta inte tydliggjorda. Att detta inte framträder i barnutredningarna kan handla om att gemensam handläggning skett i för låg grad. Det kan också bero på att barnhandläggaren vill förhålla sig varsamt till uppgifterna utifrån att våldsutövaren i egenskap av vårdnadshavare tar del av barnets utredning. Men samtidigt blir frågan varför en barnvårdsutredning som inleds utifrån att barnet upplevt våld inte beskriver att våld förekommit och tydligt fokuserar på hur barnet påverkats av detta.

Ett annat allvarligt observandum var att det i många ärenden saknades en tydlig riskbedömning vad gäller barnets säkerhet under fortsatt umgänge eller boende med den våldsutövande föräldern, vilket många av barnen hade. Socialtjänsten måste väga in det faktum att våld ofta fortsätter under och efter separationer, men framför allt

tydligt ta ställning till risken för barnet utifrån att hen ska ha umgänge med eller bo hos en förälder som misstänks utöva våld.

Självbestämmande och integritet

Barns delaktighet är ett utvecklingsområde, framför allt avseende transparens gentemot barnet. I endast 36 % hade handläggaren pratat med barnet om barnets uppfattning om våldet och dess konsekvenser för barnet. I de utredningar där barnet inte gjorts delaktigt var motiveringarna till detta ibland svåra att förstå. Vid intervjun beskrev samtliga stadsdelsförvaltningar att det pågår utvecklingsarbete gällande barns delaktighet, vilket är mycket positivt och på sikt sannolikt kommer att förbättra kvaliteten i handläggningen.

Helhetssyn och samordning

Genom gemensamma besök och bedömningar med stöd i olika enheters kompetens, ökar kvaliteten i socialtjänstens handläggning. I det granskade materialet förekom sådan samhandläggning till viss del vilket gav en positiv helhetsbild. Att använda den samlade kompetensen i mötet med familjen behöver utökas till att omfatta merparten av handläggningen. Relationsvårdshandläggarnas särskilda kompetens kring våld behöver finnas tydligt förankrad i barnavården och är en nödvändig grund att utgå från även vad gäller barnets behov.

Tillgänglighet

De insatser som blev aktuella rörde till största del familjebehandling vilket innebar samtal med föräldrarna. Stödinsatser direkt riktade till barnet förekom i endast ett fåtal ärenden. En möjlig orsak är att handläggare i första hand säkerställer barnets behov av skydd och i lägre grad ser till barnets stödbehov och därmed inte fokuserar på stödinsatser direkt riktade till barnet. I intervjuerna lyfts också brist på samtycke från våldsutövaren som ett hinder. Att satsningar på metoden Motiverande samtal med fokus på våld i nära relationer sker vid flertalet stadsdelsförvaltningar är vidare mycket positivt eftersom metoden visar resultat både i arbetet med våldsutsatta och med våldsutövare.³

I materialet återfanns vid samtliga stadsdelsförvaltningar ärenden där barnets situation utretts vid upprepade tillfällen utifrån dokumenterat och allvarligt fysiskt och psykiskt våld av fadern mot modern. Mot bakgrund av allvaret i situationen bedömde socialtjänstinspektörerna det som tveksamt om insatser enligt socialtjänstlagen var tillräckliga i dessa ärenden.

³ Ortiz, Liria (2013), Motiverande samtal i arbete med våld i nära relationer.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	4
Bakgrund	7
Våld i nära relationer.....	7
Barn som upplevt våld	8
Socialtjänstens ansvar gentemot barn	10
Barnperspektiv i vuxenhandläggningen.....	11
Förvaltningarnas organisation av våldshandläggningen	11
Granskningsmetod	13
Granskningsresultat.....	14
Relationsvåldshandläggning.....	14
Barnhandläggningen.....	16
Intervju	19
Socialtjänstinspektörernas analys	21
Relationsvåldshandläggningen.....	21
Barnhandläggningen.....	23
Bilaga	29
Relationsvåldshandläggning.....	29
Barnhandläggningen.....	29

Bakgrund

I Stockholm stads budget för 2016 fastställs att alla utredningar avseende vuxna som utsätts för eller utövar våld ska innehålla ett tydligt barnperspektiv. Vidare att socialtjänsten alltid ska inleda utredning vid misstanke om att ett barn lever med våld i nära relation.⁴

Uppföljningen som socialtjänstinspektörerna genomförde i den sociala barnvården 2015 visade att det trots lagskärpningen 2013 fortfarande förekommer att anmälningar om barn som kan ha upplevt våld inte utreds.⁵

Utifrån ovanstående beslutades att under 2016 genomföra granskning av hur barn som upplever våld uppmärksammas och erbjuds stöd. Granskningens syfte var att kartlägga nuläget, identifiera utvecklingsbehov samt sprida goda exempel i staden som stöd för fortsatt utvecklingsarbete.

Våld i nära relationer

Socialstyrelsen definierar våld i nära relationer som ”ofta ett mönster av handlingar, som kan vara allt ifrån subtila handlingar till grova brott”⁶. Våldet kan till sin karaktär vara fysiskt, sexuellt, psykiskt, kontroll/isolering, materiellt/ekonomiskt, försummelse eller hedersrelaterat.

Ur stadens riktlinjer för våld⁷:

Våld är en envägshandling, inte en ömsesidig handling. Det är inte något som både våldsverkaren och offret gör. I bemötandet av såväl en våldsutövare som en våldsutövande person samt i dokumentation är det därför viktigt att tänka på språkets betydelse. Uttryck som ”destruktiv relation”, ”äktenskapsproblem”, ”partnervåld”, ”lägenhetsbråk” ska undvikas. Det ger en skev bild av hur våldet ser ut och lägger ansvar och skuld på den brottsutsatte.

Våld i nära relationer avser alla olika slags våldshandlingar som kan förekomma mellan närstående i heterosexuella och samkönade relationer, samt inom familje- och släktrationer. En nära relation och starka känslomässiga band till förövaren gör det svårare för den utsatta att skydda sig eller lämna relationen. Våldets syfte är ”att etablera och utöva makt och kontroll genom att skada och

⁴ Stockholm stads budget 2016.

⁵ Dnr 3 1-164-2014 Uppföljning av kvalitetsgranskning i den sociala barn- och ungdomsvården.

⁶ <http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition>

⁷ Våld i nära relationer Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst Beslutade av KF 2014-03-24.

skrämma” och dess intensitet och allvar ökar ofta ju längre relationen pågår.⁸

Forskning visar att hot och våld inte sällan fortsätter efter en separation. I synnerhet hot och psykiskt våld är vanligt under och efter separation. Det finns också i forskning om mäns våld mot kvinnor en statistisk samvariation mellan psykiskt våld och att modern på grund av sin rädsla för fadern sänker sina krav i familjerättsliga processer runt barnen.⁹ Separation är dessutom en av riskfaktorerna för upptrappat och dödligt våld.¹⁰

Enligt Stockholms stads riktlinjer för våld i nära relationer, ska handläggaren skyndsamt ta ställning till om det finns ett omedelbart behov av skydd. I förhandsbedömningen ska den enskildes situation beskrivas och om den våldsutsatta ansöker om bistånd eller är positiv till att få stöd ska en utredning inledas. En utredning ska bestå av kartläggning, bedömning av behov och förslag till individuellt anpassade insatser. Information ska inhämtas direkt från den enskilde, från eventuell tidigare dokumentation och med hjälp av standardiserade bedömningsinstrument.¹¹

Barn som upplevt våld

Med *barn* avses barn i åldern 0 till och med 17 år. Med *upplevt våld* avses att barnet direkt eller indirekt upplevt att en förälder utsätts för våld i nära relation, antingen av den andra föräldern eller av annan närstående person. Om det förekommer våld i hemmiljön ska utgångspunkten vara att barnet sannolikt påverkas. Barnet kan ”se, höra eller involveras i det eller i dess konsekvenser”¹². Barnet behöver med andra ord inte ha varit i rummet eller ens i hemmet för att uppleva våldet.

Kommittén mot barnmisshandel uppskattar att tio procent av alla barn i Sverige någon gång sett pappa slå mamma, och att fem procent gör det ofta.¹³

⁸ <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>

⁹ Ekbrand, H (2006) Separationer och mäns våld mot kvinnor.

¹⁰ <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2014februari/bristandemyndighetsstodvid-dodligrelationsvald>

¹¹ Våld i nära relationer Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst Beslutade av KF 2014-03-24.

¹² Eriksson, Källström Cater, Näsman (2008) Barns röster om våld – att tolka och förstå.

¹³ SOU 2001:72.

Hur barnet tolkar och påverkas av våldet beror på det specifika barnets förutsättningar och livsomständigheter, framför allt med hänsyn till individuella risk- och skyddsfaktorer.¹⁴ Forskning visar dock tydligt att en uppväxt där barnet upplever våld mot en förälder innebär allvarliga risker. Vad gäller barns situation då det förekommer våld i parrelationer använder Arnell och Ekbohm begreppet ”mammamishandel”¹⁵ för att belysa att barnet särskilt påverkas eftersom den som utsätts för våld är någon som barnet har en nära relation till och är beroende av. Att de som ska utgöra trygga anknytningspersoner och en trygg miljö istället innebär ett potentiellt hot förvärrar de psykiska verkningarna för barnet.¹⁶ Barnet har ofta begränsade möjligheter att lämna hemmet och eftersom starka sociala tabun ofta råder kring våld blir det ofta svårt för barnet att dela sina upplevelser med andra. Leira talar om att barnet utsätts för ”tabuiserade trauman” vilket leder till att barnets utrymme att förstå och bearbeta sina upplevelser begränsas.¹⁷

Barnets känslomässiga mående och utveckling påverkas ofta av ångest, oro samt skuld- och skamkänslor. Barn som växer upp i en miljö där våld när som helst kan inträffa lever i ett förhöjt spänningstillstånd, som kan påverka barnets normala utveckling negativt och ökar risken att barnet utvecklar ett avvikande socialt beteende. För att hantera upplevelser av vanmakt kan barnet börja identifiera sig med våldsutövaren. Skolsituationen kan påverkas av att barnets kognitiva funktioner drabbas, till exempel i form av koncentrations- och minnesfunktioner. Även barnets fysiska hälsa riskerar påverkas genom sämre sömn, matproblem och ont i magen.¹⁸ Som ett resultat av den psykiska påfrestningen framför allt vid långvarigt våld och hot, kan barnet utveckla posttraumatiskt stress. Det finns också samband mellan att växa upp med våld i familjen och egna vuxenrelationer senare i livet där våld förekommer¹⁹ samt andra sociala och psykologiska problem.²⁰

¹⁴ <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/barn-som-upplever-vald/barn-som-upplever-vald/>

¹⁵ Arnell, Ekbohm, (1999). ”Och han sparkade mamma...”- Möte med barn som bevittnat våld i sina familjer.

¹⁶ Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige, Allmänna Barnhuset 2011.

¹⁷ Leira, (1990). Fra tabuisert trauma til anerkjennelse og erkjennelse,

¹⁸ Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige, Allmänna Barnhuset 2011.

¹⁹ Trappan-metoden för barn som upplevt våld i sin familj, FoU-rapport 2014/2.

²⁰ Överlien och Hydén (2007). Att tvingas lyssna – hur barn bevittnar pappas våld mot mamma.

Enligt forskning finns också en tydlig överlappning mellan våld i nära relation och barnmisshandel.²¹ Enligt Allmänna Barnhuset har svenska nationella studier visat att barn i familjer där våld förekommer mot en förälder, har sex gånger ökad risk att bli slagna jämfört med familjer där våld mot en förälder inte förekommer.²²

Socialtjänstens ansvar gentemot barn

Alla barn har rätt till en trygg uppväxt. Samhället behöver stödja och skydda barn som riskerar att inte ha möjlighet att utvecklas gynnsamt på grund av att vårdnadshavare inte kan ta sitt fulla ansvar. Ett föräldrastöd som ges tidigt kan vara förebyggande och hindra såväl sociala som olika hälsorelaterade problem. Socialnämnden har det yttersta ansvaret för detta²³.

Socialnämnden ska se till att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver (5 kap. 1 § SoL). Socialnämndens uppgift är att utreda barnets situation och sedan ta ställning till om barnet har behov av insatser från nämnden.

I stadens riktlinjer för våld i nära relationer fastställs följande²⁴:

När socialtjänsten utreder ett ärende om våld i nära relation och får kännedom om att det finns barn, ska barn- och ungdomsenheten alltid informeras. I dessa fall ska alltid beslut fattas om att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL. Utredningen till skydd och stöd för ett barn ska ha en klar inriktning på barnets situation, behov och hur dessa ska tillgodoses. En väsentlig del av utredningen är därför att barnet självt får möjlighet att berätta vad det har bevittnat och hur det upplevt våldet. Det är även viktigt att utreda föräldrarna för att ta reda på deras insikt om vilka konsekvenser våldet kan medföra för barnet. Fokus ska vara på barnets behov och föräldrarnas förmåga att tillgodose dem.

Om den våldsutsatta och/eller våldsutövaren varit i kontakt med handläggare inom socialtjänsten för att få stöd och hjälp på grund av våldet, bör denne anlitas som referensperson i barnavårdsutredningen.

Att ge våldsutövaren insatser så att denne tar ansvar för och förändrar sitt våldsbeteende tillhör också socialtjänstens uppdrag. Det är viktigt att få våldsutövaren att inse att våldshandlingarna även drabbar barnen. Det är givetvis så att våldsutövaren brister i sin omsorgsförmåga när olika former av våld mot den andre föräldern sker. Om våldsutövaren har vårdnad om eller umgänge med barn, ska dennes föräldraförmåga utredas och även erbjudas råd och stöd utifrån barnets behov.

²¹ Utveckling av bedömningsinstrument och stödinsatser för våldsutsatta barn, 2012, ISBN: 978-91-637-8559-7.

²² Allmänna Barnhuset (2011). Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige.

²³ Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, Socialstyrelsen 2015

²⁴ Våld i nära relationer Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst Beslutade av KF 2014-03-24.

Ur Stockholm stads riktlinjer för barn- och ungdomsvården ²⁵:

Barn som upplever våld i hemmet är att betrakta som brottsoffer (5 kap 11 § SoL) men är inte målsägande i rättsprocessen. De kan dock ha rätt till särskild brottsskadeersättning för barn som har upplevt våld, som kan sökas hos Brottsoffermyndigheten. Även i de fall när det är någon närstående till barnet som har varit utsatt för våld eller övergrepp bör socialtjänsten ta ställning till om detta ska polisanmälas och dokumentera sitt ställningstagande.

Barnperspektiv i vuxenhandläggningen

I riktlinjerna avseende våld i nära relation anges ²⁶:

Barn som upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna är en av målgrupperna i stadens program för kvinnofrid – mot våld i nära relationer. Barnen ska få stöd och hjälp. Handläggare som utreder våldsutsatta och våldsutövare ska alltid kartlägga om det finns barn som lever med våldet. I så fall ska handläggaren informera barn- och ungdomsenheten, som alltid ska inleda en utredning om barnets förhållande i enlighet med riktlinjerna för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden.

Förvaltningarnas organisation av våldshandläggningen

	Farsta	Hässelby-Vällingby	Normalm
Antal ²⁷			
Invånare 2015	55 693	72 561	69 536
Våldsutsatta personer kända av socialtjänsten	120	245	26
Polisanmäld misshandel i nära relation mot vuxna	171	202	103
Invånare 0-20 år	13 250	19 834	12 325
Inkomna anmälningar barn och ungdom	1 646	3 191	635
Inledda och kopplade utredningar –II--	933	1 994	385

²⁵ Stockholm stads riktlinjer för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden inom Individ och familjeomsorgen. Reviderad oktober 2014.

²⁶ Våld i nära relationer Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst Beslutade av KF 2014-03-2.4.

²⁷ Statistikuppgifter är hämtade från stadens befintliga verksamhetssystem och Brå (Socialtjänstrapporten 2015).

Samtliga stadsdelsförvaltningar har verksamhetsmål och aktiviteter som rör våldsutsatta, vilka följs upp inom ramen för verksamhetsplaneringen.

Farsta

Relationsvårdsteamet (RVT) vid Farsta stadsdelsförvaltning består av tre handläggare samt en biträdande enhetschef, som handlägger stöd- och skyddsbehov med anledning av den vuxnes våldsutsatthet. RVT använder bedömningsinstrumentet FREDA²⁸. I de fall det redan finns ett pågående ärende inom vuxensidan handläggs våldsproblematiken hos befintlig handläggare.

De insatser som finns tillgängliga är praktiskt stöd och vägledning, samt samtalsstöd vid Relationsvårdscentrum Sydost vilket omfattar både individuellt och gruppbaserat stöd. Vid behov av skydd används insatsen skyddat boende eller andra boendialternativ.

Hässelby-Vällingby

Relationsvårdsteamet består av en arbetsledare/samordnare och fyra socialsekreterare varav en arbetar 50 % vid förvaltningens skyddade boende. Målgruppen är vuxna våldsutsatta och våldsutövare. De insatser som erbjuds är stödsamtal och praktisk vägledning, samt placering på skyddat boende eller andra boendialternativ. RVT använder ett flertal evidensbaserade metoder och manualer, exempelvis FREDA, VASKA²⁹ och MI³⁰.

Norrmalm

Vid Norrmalms stadsdelsförvaltning finns relationsvårdsspecialisterna som består av två handläggare, som utöver våld även arbetar med andra verksamhetsområden. Relationsvårdsspecialisterna använder FREDA. De insatser som används är stödsamtal, praktiskt stöd samt placering på skyddat boende eller andra boendialternativ. Då den enskilde redan har ett pågående ärende inom vuxensidan handläggs våldsproblematiken hos befintlig handläggare. På samtliga enheter finns vidare utsedda resurspersoner som ska vara extra kunniga gällande våld i nära relation och utgöra ett stöd för den egna enheten.

Stöd- och skyddsbehovet hos den vuxne våldsutsatta handläggs av Familjeenheten då det gäller ärenden där det finns barn. Relationsvårdsspecialisterna kan då användas som konsultstöd utifrån sin

²⁸ FREDA är ett manualbaserat bedömningsinstrument för att upptäcka, beskriva och farlighetsbedöma våldsutsatthet.

²⁹ VASKA, samtalsmodell för våldsutövare. VASKA står för Våld, Ansvar, Sammanhang, Konsekvenser och Alternativ till våld.

³⁰ MI, Motiverande intervju.

kompetens. Den enskilde erbjuds också stödsamtal och praktiskt stöd via relationsvåldsspecialisterna.

Granskningsmetod

Granskningen omfattade relationsvåld-, barn- och ungdomshandläggning i stadsdelsförvaltningarna Farsta, Hässelby-Vällingby och Norrmalm. Urvalet omfattade inner- och ytterstadsdelar, med geografisk spridning över staden. I relationsvåldshandläggningen låg fokus på tillämpning av barnperspektiv och i barnhandläggningen låg fokus på hur barnets situation uppmärksammats och fått stöd utifrån upplevt våld.

Sammanlagt granskades handläggningen av 75 barn. Vid Farsta och Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltningar identifierades totalt 50 föräldrar som haft kontakt med förvaltningens relationsvåldsteam med anledning av våldsutsatthet under perioden 2015-2016. Urvalet skedde slumpvis utifrån förhandsbedömningar och en lista med aktuella ärenden. De 50 föräldrarnas barn eftersöktes sedan inom respektive stadsdelsförvaltnings barn- och ungdomshandläggning (BoU)³¹, både i förhandsbedömningar som inte lett till utredning och i pågående eller avslutade ärenden.

Med anledning av att organisationen ser annorlunda ut vid Norrmalm stadsdelsförvaltning återfanns ärenden endast till viss del i relationsvåldshandläggningen, flertalet av de totalt 25 ärendena togs istället fram från barnhandläggningen.

Granskningen omfattar av utrymmesskäl inte specifikt barn som själva blivit direkt utsatta för våld även om detta i vissa fall förekommer bland de granskade ärendena. För tydlighetens skull bör även upplevt våld mot en förälder tolkas som psykiskt våld mot barnet.³² Av utrymmesskäl har inte handläggningen av våldutövare granskats specifikt.

Vidare hölls en intervju med representanter från ledning och socialsekreterare vid varje stadsdelsförvaltning. Frågorna rörde enheternas rutiner kring målgruppen, samverkan och insatser. Socialtjänstinspektörerna tog också del av rutin- och samverkansdokument från de aktuella stadsdelsförvaltningarna. Studiebesök genomfördes vid Kriscentrum för kvinnor och Traumaenheten vid Barn- och Ung-

³¹ Hädanefter används BoU för att inte tynga ned texten.

³² Prop 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

domspsykiatri (BUP). En kort telefonintervju genomfördes med Inger Ekblom som utbildar i Trappan-modellen.³³

Granskningsresultat

Nedan följer redovisning av granskningen av akter och förhandsbedömningar vid de tre stadsdelsförvaltningarnas BoU- och relationsvårdshandläggning. En jämförande redovisning av de olika stadsdelsförvaltningarna sker i samband med de olika avsnitten, med hänvisning till tabeller i bilaga.

Vid varje stadsdelsförvaltning gjordes en kompletterande genomgång av en avgränsad period i pärnarna där förhandsbedömningar avseende barn förvarades. Vid de två ytterstadsdelarna fanns flera ärenden som rörde att barnet upplevt våld, där utredning inte hade inletts.

De aspekter av rättssäkerhet som rör handläggningstider och dokumentationskrav har inte varit i fokus i denna granskning. Dock bör nämnas att det vid alla stadsdelsförvaltningar förekom ärenden där tidsgränserna för handläggning överskridits med flera månader. Vidare saknades i flera fall såväl uppdaterade journalanteckningar som färdigställda utredningar. Detta gällde såväl barn- som relationsvårdshandläggningen.

Relationsvårdshandläggning

Relationsvårdshandläggningen omfattade 75 våldsutsatta personer, 71 kvinnor (95 %) och 4 män (5 %). Alla var vårdnadshavare. Barn och förälder var skrivna vid samma stadsdelsområde. När det fanns syskon, valdes ett av barnen ut slumpmässigt. Av våldsutövarna var 71 % vårdnadshavare, 12 % föräldrar och 17 % en partner till den våldsutsatta föräldern.

Dokumenterat att det fanns barn?

Det var dokumenterat i alla relationsvårdsärenden att det fanns barn. 15 ärenden hade endast barnhandläggning och redovisas som bortfall i relationsvårdshandläggningen.

³³ Trappan är en modell för krissamtal för barn som upplevt våld i sin familj. Insatsens omfattning är 3-8 samtal och lämpar sig till barn från fyra år och uppåt.

Vad hade relationsvårdshandläggarna gjort med informationen om att det fanns barn?

Tabell 1

	Antal	Procent av alla ärenden(n 60)
Information till BoU	34	57 %
Gemensamt besök	18	30 %
BoU begärt/ initierat kontakt med våldshandläggare	22	37 %
Ingenting	5	8 %
Bortfall vuxenärenden	15	

Relationsvårdshandläggaren hade gjort anmälningar till BoU i drygt hälften (57 %) av alla förhandsbedömningar och utredningar. BoU hade initierat kontakt med relationsvård i 30 %. I fem ärenden framgick det inte om man hade gjort någonting av informationen att den våldsutsatta hade barn.

- Relationsvård hade i olika utsträckning överfört information till BoU. Vid Farsta hade 64 % av de granskade ärendena överförts till BoU och vid Hässelby-Vällingby 52 %. Vid Norrmalm hanterades ett stort antal våldsärenden av BoU och därmed är informationsöverföring gällande barnet inte ett relevant mått. (se bilaga tabell 7)

Våldsbedömning

I 31 stycken av de granskade 60 relationsvåldsärendena hade FREDA bedömningsinstrument använts. Vid Norrmalm saknades dokumentation i 15 fall vilket innebar ett bortfall.

(1) Risken för ökad farlighet är varierande	5
(2) Ökad farlighet råder	8
(3) Allvarlig fara råder	10
(4) Mycket allvarlig fara råder	8
Framgår ej	1

Den övervägande delen skattades som högre farlighetsnivåer.

I Hässelby-Vällingby återfanns även några utredningar där relationsvårdsteamet utrett och gett insatser till våldsutövaren.

Var barnet invägt i den vuxnes bedömning?

Relationsvåldshandläggaren hade vägt in barnet i den vuxnes bedömning i sammanlagt 16 ärenden. (Bortfall 15)

Rättssäkerhet

I dokumentationsgranskningen framkom att det saknades utredningsdokument i olika hög grad vid de olika stadsdelsförvaltningarna.

- Fördelningen mellan de olika stadsdelsförvaltningarna återfinns i bilaga (*se bilaga tabell 8*).

Barnhandläggningen

Granskningen omfattade 75 barn, könsfördelningen var 37 flickor och 38 pojkar. 42 barn hade syskon och alla utom fem syskon var föremål för en egen utredning eller förhandsbedömning, det vill säga att merparten av syskonen var uppmärksammade på samma sätt.

Det framkom av dokumentationen att 19 % av barnen själva hade blivit direkt utsatta för våld.

Åldersfördelning

Tabell 2

Ålder	Antal	Procent
0-3 år	15	20 %
4-6 år	15	20 %
7-12 år	31	41 %
13-17 år	14	19 %
Summa	75	100 %

60 % av barnen var sju år och äldre.

Hur var barnen uppmärksammade?

Tabell 3

N=75	Antal	Procent
Pågående ärende	9	12 %
Utredning inledd	52	69 %
Utredning inledd ej	9	12 %
Barnet inte uppmärksammat	5	7 %
Summa	75	100 %

I totalt 81 % fanns eller inleddes ett ärende på BoU. 12 % av barnen uppmärksammades endast i form av en förhandsbedömning som

avslutades med beslut att inte inleda utredning. I 7 % återfanns inte barnen i BoU-dokumentationen, i huvudsak på grund av att relationsvårdshandläggaren inte anmält till BoU. I något fall hade relationsvårdshandläggaren överfört informationen men BoU hade avvisat överföringen och inte dokumenterat att information togs emot.

- Det var sammanlagt fem barn som inte var uppmärksammade och de var fördelade vid alla tre stadsdelsförvaltningarna. (se bilaga tabell 10).

Vad uppmärksammades?

Tabell 4

N=70	Ja	%
Underbyggd bedömning av barnets behov av skydd	44	63 %
Underbyggd motivering av barnets behov av stöd	13	19 %
Konsekvenser för barnet av våldet	38	54 %

Bortfall 7 %

I drygt 60 % av de granskade ärendena togs barnets skyddsbehov upp med en underbyggd motivering. I ca 20 % var barnets behov av stöd uppmärksammat och det fanns då även en motivering till detta. 15 barn var 0-3 år och det är förståeligt att stödbehovet för så små barn är svårt att ta ställning till.

I hälften av ärendena framgick det av dokumentationen vilka konsekvenser det blev för barnet att ha upplevt våld i familjen. I ett fåtal ärenden fanns en tydligt motiverad riskbedömning utifrån barnets fortsatta umgänge eller boende med den våldsutövande föräldern.

- Fördelningen stadsdelsvis (se bilaga tabell 11).

Hur var barnen delaktiga?

Tabell 5

N=70	Antal	Procent
Träffar barnet med förälder	28	40 %
Träffar barnet ensamt	19	27 %
Brev till barnet	1	2 %
Ingen kontakt med barnet	22	31 %
Summa	70	100 %
Pratar med barnet om våldet (n=70)	25	36 %

Bortfall 7 %

Det vanligaste var att socialtjänsten träffade barnet tillsammans med en förälder. Socialsekreteraren hade träffat barnet i sammanlagt 67 % av alla granskade ärenden. Ofta hade socialsekreterarens samtal med barnet skett utifrån Signs of Safety-mappning eller tre hus-modellen³⁴. I något fall hade nallekort³⁵ använts. Socialtjänsten hade ingen kontakt med 22 barn. Av dessa var nio barn 0-3 år. Med så små barn är det förståeligt att delaktighet är svårt att åstadkomma.

I dokumentationen framgick att handläggaren pratat med sammanlagt 25 barn (36 %) om våldet i familjen.

- Vid en jämförelse mellan stadsdelsförvaltningar framkommer skillnader vad gäller delaktighet. (se bilaga tabell 12)

Samverkan mellan BoU och relationsvårdshandläggare

I dokumentationen gick det att utläsa att BoU och relationsvårdshandläggare samverkat i 27 ärenden (39 %) och att man haft 18 gemensamma besök (26 %) med relationsvårdshandläggare. Med några få undantag framgick inte att BoU tagit del av FREDA-skattningarna som gjorts av relationsvård.

- Hässelby-Vällingby är den stadsdelsförvaltning där samverkan hade skett i högst utsträckning och i lägst vid Norrmalm. (se bilaga tabell 13).

Insatser

Tabell 6

N=70	Antal
Familjebehandling	16
Akut- och utredningshem	1
Kontaktperson	1
Trappan-samtal	8
Råd och stödkontakt med förälder	6
Summa	32
Förälder placerad och barnet följer med	16

Bortfall 5 barn

Förslag till insats gavs till sammanlagt 26 unika barn, alltså ungefär en tredjedel av de granskade ärendena. Några barn erhöll mer än en insats. Den vanligaste insatsen var familjebehandling. Inom ramen för familjebehandling beviljades olika insatser som riktade sig till

³⁴ Tre hus är en modell inom Signs of Safety för barnsamtal.

³⁵ Ett hjälpmedel för att prata om känslor med barn.

familjen såsom trygghetscirkeln Circle Of Security (COS) och Intensiv Hemmabaserad Familjebehandling (IHF). Insatserna hade olika tydliga mål, men det gick att utläsa att det för elva barn var en tydlig uttalad intention med insatsen att våldet skulle upphöra. För åtta barn fanns ett tydligt syfte att barnet skulle få bearbeta sina upplevelser av våldet, dessa barn erbjöds Trappan-samtal.

Nio barn hade eller fick kontakt med BUP enligt dokumentationen i det granskade materialet.

Det var 19 som tackade ja till insatsen, sex tackade nej och i ett fall framgick inte om familjen tackade ja eller nej.

- Norrmalm beviljade flest insatser i barnärendena och placerade flest vuxna på skyddat boende. Fördelningen mellan stadsdelsförvaltningarna av insatser och klientens inställning till insats återfinns i tabell (*se bilaga, tabell 14*).

Intervju

En intervju genomfördes vid de tre stadsdelsförvaltningarna, där både personal och ledning medverkade.

Målgruppen våldsutsatta och barn som upplevt våld följs upp framför allt via stadsdelsförvaltningarnas verksamhetsplanering, där olika mål och indikatorer finns formulerade. Vid samtliga stadsdelsförvaltningar finns samverkansrutiner mellan relationsvårdshandläggningen och barnhandläggningen. Vid Farsta förs lokal statistik och utvecklingssekreterare genomför egenkontroller avseende barn som upplevt våld.

Vad gäller barnperspektiv i relationsvårdshandläggningen beskrivs detta som aktuellt framför allt vid placeringar av den våldsutsatta med barn, då skyddade boenden med barnkompetens eftersöks för att matcha barnets behov. I utredningsmallen för vuxna våldsutsatta finns en rubrik om barnperspektiv, vid Hässelby-Vällingby används detta utrymme för att den vuxna ska få reflektera över hur barnet påverkats av våldet.

”Det är få våldsutsatta som verkligen förstår innebörden av att barnen far lika illa som att de själva blev slagna”
Hässelby-Vällingby relationsvårdsteam

I FREDA ingår frågor om barnet vilket är ett stöd för att föra barnet på tal, enligt Farsta.

Vid Norrmalm, där organisationen ser annorlunda ut, framför BoU att det är svårt att ansvara både för den våldsutsatta och för barnet. Det finns samtidigt fördelar, exempelvis när det förekommer våld mellan bägge föräldrarna och BoU då kan tillämpa ett systemiskt perspektiv.

Det är svårt att ha både mammans och barnets akt. Man ska ha samtal med mamma, fatta beslut och så vidare. Det blir grötigt, det hade varit bättre att alla insatser ligger på relationsvårdshandläggaren.”

Norrmalm BoU

Samverkan beskrivs ske framför allt i form av gemensamma möten med den enskilde. På samtliga stadsdelsförvaltningar är det relationsvårdshandläggaren som genomför FREDA. På fråga om den vuxnes FREDA-skattningar vägs in i bedömningen om barnet uppger Norrmalm att detta görs men att det är svårt att dokumentera i barnets akt eftersom våldsutövaren ofta har tillgång till denna. Farsta framför att våldsskattningarna används för att bedöma och argumentera för barnets skyddsbehov gentemot våldsutövaren. Alla BoU-enheter uppger i intervjun att där relationsvårdshandläggaren förhåller sig till ”en våldsutövare” ser BoU utifrån sitt perspektiv också en ”förälder” som kan ha goda föräldraegenskaper.

”Ibland är vi inte överens, att vi på Barn och Ungdom ser att barnet kan vara tryggt med den andra föräldern trots att denne är våldsutövare, för att vi har tillgång till annan information”

Farsta BoU

Farsta och Norrmalm beskriver att det ofta är så att den våldsutsatta tackar nej till kontakt med relationsvårdsteamet och att BoU då blir ensamma med att hantera familjens problematik.

På fråga om barnets delaktighet säger alla stadsdelsförvaltningar att utvecklingsarbete pågår, och att delaktighet framför allt vad gäller insatser är ett område som behöver förbättras.

Vad gäller att misstanke om upplevt våld alltid ska föranleda utredning gällande barnet uppger samtliga att detta huvudsakligen följs men att frågan också är komplicerad. Ibland kan uppgifterna i anmälan befinna sig i gråzonen för vad som bedöms som våld, uppger Norrmalm. När lagstiftningen är styrande upplever man att den professionella kompetensen kan gå förlorad. Farsta ser också att det är

bra att barnet uppmärksammas men frågor väcks samtidigt om vilka barn som avses, t.ex. om våldet skett för fem år sedan eller om barnet inte närvarade, ska detta ändå föranleda en utredning? Farsta och Hässelby-Vällingby BoU beskriver att ärendebelastningen ökat i och med lagändringen.

De insatser som används är säkerhetsplanering enligt Signs of safety, olika former av familjebehandling riktad till föräldrarna och Trappan-samtal till barnen. Då barnet fortfarande bor eller har umgänge med våldsutövaren anser flera att det är svårt att erbjuda Trappan-samtal men Hässelby-Vällingby uppger att de ändå gör det för att ”laga efter läge” utifrån barnets behov. Farsta har ett eget kristeam som kan ge intensivt stöd som en del i säkerhetsplanering och som ofta används i våldsärenden där placering inte är aktuellt. Farsta har i egenkontroller av våldsärenden uppmärksammat att många tackar nej till insats varför man planerar att arbeta vidare med detta. Flera förvaltningar beskriver att BUP ofta inte tar emot utifrån att den sociala situation är för instabil vilket blir ett hinder då barnet bedöms vara i behov av traumabehandling.

På fråga om kompetens avseende våld i nära relationer uppger relationsvårdsteamerna att handläggarna gått flera olika former av vidareutbildningar, bland annat på högskolenivå via Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK). Inom BoU nämns bland annat Signs of safety och länsstyrelsens utbildningssatsning om den norska behandlingsmodellen Alternativ till Våld. Flera beskriver att personalomsättningen inom barnvården har påverkat kunskapsnivån negativt.

Socialtjänstinspektörernas analys

De lokala rutiner och processflöden för relationsvårdshandläggningen som finns vid de granskade enheterna är överlag tydliga gällande flödet, ansvarsfördelningen och samverkan, vilket ger goda förutsättningar för handläggningens kvalitet.

Relationsvårdshandläggningen

Hur uppmärksammas barnen?

Alla barn, vars föräldrar aktualiseras utifrån våldsutsatthet, uppmärksammas vilket visar på fungerande rutiner.

I 57 % av ärendena hade relationsvårdshandläggaren överfört information om barnet till BoU, som regel formulerat som en orosanmälan. Om relationsvåld inte överför informationen riskerar

dessa barn att inte bli föremål för en egen utredning inom BoU. Inom ramen för verksamhetsuppföljning kan nämnderna lyfta fram denna målgrupp och säkerställa att dessa barn blir synliggjorda.

Barnperspektiv i relationsvåldshandläggningen

Hur barnet påverkas bör vägas in i den vuxnes ärende. Analysen bör klarlägga hur socialtjänstens insatser och beslut påverkar barnet. Granskningen av dokumentationen visar att detta sker i för låg utsträckning. I 16 av de granskade ärendena återfanns en kort beskrivning av situationen utifrån att det fanns ett barn och att den vuxne var förälder. Att arbeta med den våldsutsatta föräldern och motivera till en förändringsprocess utifrån barnets situation är ett viktigt arbete för relationsvåldsteamerna. Motivationsarbetet kräver ett nära samarbete med BoU-enheterna, för att kunna fokusera på såväl barnets som den våldsutsattas situation. I intervjun beskriver Hässelby-Vällingby att föräldern i utredningsprocessen får reflektera över hur barnet påverkats av våldet, vilket är ett bra sätt att lyfta barnperspektivet.

Vid Hässelby-Vällingby relationsvåldsteam erbjuds stöd till våldstövaren. I några utredningar var detta en stor tillgång för handläggningen både av den våldsutsatta och av barnet. Socialsekreteraren använde metoden VASKA.

Bedömningsinstrument

Det finns standardiserade bedömningsmetoder som Socialstyrelsen har tagit fram till stöd för socialtjänstens arbete med våldsutsatta. Forskningen visar att det är viktigt att använda dessa bedömningsinstrument på ett strukturerat sätt, för att synliggöra våldet och göra riskbedömningar för fortsatt våld. Vid de granskade enheterna återfanns FREDA-skattningar i 31 av de granskade våldsärendena. I drygt hälften av dessa ärenden skattades allvarlig fara eller mycket allvarlig fara. Detta pekar på att FREDA borde användas i fler utredningar och även ligga till grund för socialtjänstens beslut för den våldsutsatta. Resultaten från FREDA torde också utgöra värdefull information som underlag för bedömningen i barnets ärende.

Bortfall i relationsvåldshandläggningen

I granskningen framkom en hög andel bortfall av relationsvåldshandläggning vid Norrmalm. Många av de våldsutsatta vuxna hade alltså ingen dokumenterad förhandsbedömning eller utredning utifrån våldsutsattheten och det framgick sällan att relationsvåldsspecialisterna hade konsulterats. Det fanns egna relationsvåldsärenden då det var aktuellt med placering på skyddat boende, men då saknades genomgående utredningar och FREDA-skattningar som underlag. Utifrån granskningens urval går det inte att utesluta att bort-

fall gällande den våldsutsatta även finns vid de övriga stadsdelsförvaltningarna. Dock saknas inte utredningsdokument och FREDA-skattningar i samma utsträckning vid de övriga förvaltningarnas granskade ärenden.

En reflektion är att det tycks vara svårt att både fokusera på barnets och samtidigt den våldsutsattas behov. Att identifiera och handlägga våld kräver också särskild kompetens just vad gäller våld i nära relationer. Utifrån intervjun och de lokala rutinerna vid Norrmalm framkommer att denna kompetens finns hos Relationsvåldsspecialisterna, dessa har dock i rådande organisation endast en mindre del av ärendeansvaret då den våldsutsatta har barn. Socialtjänstinspektörerna ser utifrån granskningsresultatet att den våldsutsatta förälderns behov och rättssäkerhet påverkas. Indirekt innebär detta även en påverkan på barnets ärende.

Barnhandläggningen

Hur uppmärksammas barnen

Av de granskade ärendena var det tolv procent som stannade vid förhandsbedömning. I de aktuella fallen härrörde sig beslutet att inte inleda utredning ofta till att barnet inte varit hemma vid det aktuella tillfället, att våldet skett för flera år sedan eller att barnet förutsattes vara skyddat från fortsatt våld. Utifrån att lagstiftningen anger att misstanke om att barnet *kan* ha upplevt våld ska föranleda att utredning inleds är detta en allvarlig brist.

Att utredningskravet gällande dessa barn skärpts har inneburit en ökad ärendemängd, beskriver stadsdelsförvaltningarna i intervjun. Lagändringen har inte heller medföljts av motsvarande resursökningar. Personalen uppger att det är positivt att dessa barn prioriteras, samtidigt som det till viss del problematiseras att den individuella bedömningen av ärendet underordnas. Det är förståeligt att verksamheterna har svårt att möta de krav som lagstiftningen ställer och att prioriteringar ständigt görs. Samtidigt är det alarmerande att lagen inte efterföljs och att barn som far illa inte blir föremål för socialtjänstens uppmärksamhet och insatser.

Ytterligare sju procent av barnen, fördelat över de granskade förvaltningarna, återfanns inte i barn- och ungdomshandläggningen. Detta berodde oftast på att relationsvåldshandläggaren inte överfört informationen vilket visar på ett behov av att se över rutinerna. Om relationsvåldsteamerna inte överför informationen riskerar dessa barn att inte bli föremål för en egen bedömning inom BoU. Det återfanns dock också något exempel på att relationsvåldshandläggare överfört

information som avvisats av BoU, vilket är oerhört allvarligt. Vid Farsta barn- och ungdomsenhet genomför utvecklingssekreterare egenkontroller avseende denna målgrupp vilket är en god förutsättning för fortsatt utvecklingsarbete.

Vad uppmärksammas

De ärenden som redan i mottagningskedet definierades som våldsärenden hade ofta frågeställningar som konkret rörde barnets behov av stöd och skydd utifrån just upplevt våld. Dessa lyckades i högst utsträckning att synliggöra barnets behov utifrån upplevt våld.

En återkommande reflektion i flera ärenden var att allvarsgraden i våldet som framkom i den våldsutsattas utredning inte återspeglades i barnets utredning. Konsekvenserna av våldet för barnet blev ofta inte tydliggjorda. I flera fall var uppgifterna om våld formulerade i termer av ”konflikter mellan föräldrarna”. Att våldet och dess konsekvenser för barnet inte alltid framträder i barnutredningarna kan handla om bristande samverkan, att gemensam handläggning skett i för låg grad och att barnhandläggaren inte bedömt att informationen som finns i relationsvåldshandläggningen är relevant för barnets situation.

Det kan också bero på att barnhandläggaren vill förhålla sig varsamt till uppgifterna utifrån att våldsutövaren i egenskap av vårdnadshavare tar del av barnets utredning, vilket kan innebära en integritetskränkning och framför allt en ren säkerhetsrisk för den våldsutsatta. Men samtidigt blir frågan varför en barnavårdsutredning som inleds utifrån att barnet upplevt våld inte beskriver att våld förekommit och tydligt fokuserar på hur barnet påverkats av detta.

Ett annat allvarligt observandum var att det i många ärenden saknades en tydlig riskbedömning vad gäller barnets säkerhet under fortsatt umgänge eller boende med den våldsutövande föräldern, vilket många av barnen hade. Ofta användes i utredningarna begreppet ”konflikter mellan föräldrarna” för att beskriva en förälders våld mot den andra. I bedömningen om skyddsbehovet var det ofta avgörande att ”konflikterna” förutsattes upphöra i och med föräldrarnas separation och att våldet är något som skett isolerat mellan föräldrarna och inte kan ha någon bäring på den våldsutövande förälderns föräldraförmåga. Socialtjänsten måste väga in det faktum att våld ofta fortsätter under och efter separationer, men framför allt tydligt ta ställning till risken för barnet utifrån att hen ska ha umgänge med eller bo hos en förälder som faktiskt utövar våld. Forskaren Anna L Jonhed pekar på att vi befinner oss i skärningspunkten mellan två starka principer: barnets behov av kontakt med sin förälder och bar-

nets rätt till att leva tryggt från våld. Utifrån våra ideal om ett jämställt föräldraskap och den starka normen att barn generellt behöver båda sina föräldrar tenderar socialtjänsten enligt Jonhed att inte problematisera om eller hur det är barnets bästa att ha fortsatt kontakt med en våldsutövande förälder.³⁶

I Stockholm stads riktlinjer för handläggning av våld i nära relationer³⁷ ges förslag till vad en sådan analys kan innehålla:

Olika aspekter att ta hänsyn till när det gäller att utreda våldsutövande pappors föräldraförmåga är

- i vilken grad mannen utsatt mamman för fysisk fara
- hur det tidigare våldet mot barnen sett ut, inklusive i vilken mån det förekommit sexuella övergrepp eller andra gränsöverskridanden,
- i vilken grad mannen förnekar, minimaliserar eller försvarar det våld han använt,
- graden av kontroll riktad mot mamman och psykisk grymhet riktad mot mamman och barnen
- graden av likgiltighet inför att barnen skadats när mamman utsätts för våld,
- i vad mån pappan använt barnen som vapen och eller undergrävt mamma-barnrelationen.

Ovanstående gäller även i de fall en mamma utövar våld.

I 19 % av de granskade ärendena framkom att barnet också var direkt våldsutsatt. Enligt forskning finns en tydlig överlappning mellan våld mot en förälder och direkt våld mot barn och i ljuset av detta är det oerhört viktigt att i alla ärenden noggrant utforska om även barnet utsätts direkt.

Av de granskade ärendena har barnets rättigheter som brottsoffer inte uppmärksammats i något fall. Detta torde oftast bero på att förutsättningen för att söka ersättning är att en fällande dom finns vilket sällan är fallet.³⁸

Delaktighet

Barns delaktighet är ett utvecklingsområde, framför allt avseende transparens gentemot barnet. I endast 36 % hade handläggaren pratat med barnet om barnets uppfattning om våldet och dess konsekvenser för barnet. I övriga utredningar handlade samtalen med barnen om barnets tillvaro på ett mer generellt plan.

I de utredningar där barnet inte gjorts delaktigt var motiveringarna till detta ibland svåra att förstå. De byggde ofta på att det inte bedömdes nödvändigt att samtala med barnet för att komma fram till

³⁶ Jonshed, Anna (2016). Better safe than sorry?.

³⁷ Våld i nära relationer Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst, beslutade av KF 2014-03-24.

³⁸ <http://www.brottsoffermyndigheten.se/ersattning/brottskadeersattning/barnsom-bevittnat-vald-mot-narstaende>

beslut i ärendet. Denna formulering användes även i fall då barnet tydligt tagit del av själva våldshändelsen och det inte framkom något som tydde på att barnet inte skulle kunna delta eller vara i behov av samtal. Ett typexempel som återfanns rörde ett barn som var fem år och hade berättat på förskolan att hen hade sett fadern slå modern. Detta barn hade alltså själv försökt vända sig till vuxna vilket visar på både behov och förmåga. Trots detta togs ställning att barnet var för litet dels för att göras delaktigt i utredningen och dels för litet för att gagnas av samtalsstöd för att bearbeta sina upplevelser.

I flera av de fall där barnet gjorts delaktigt, användes tre husmodellen och nallekort, vilket är ett bra sätt att stärka barnets förutsättningar att uttrycka sig. Vid intervjun beskrev samtliga stadsdelsförvaltningar att det pågår utvecklingsarbete gällande barns delaktighet, vilket är mycket positivt och på sikt sannolikt kommer att förbättra kvaliteten i handläggningen.

Samverkan

Genom samhandläggning mellan enheterna, det vill säga gemensamma besök och gemensamma bedömningar med stöd i olika enheters kompetens, ökar kvaliteten i socialtjänstens handläggning. I det granskade materialet förekom samhandläggning till viss del vilket gav en positiv helhetssyn. Att använda den samlade kompetensen i mötet med familjen behöver utökas till att omfatta merparten av handläggningen. Farsta beskriver exempelvis att våldsskattningarna används för att bedöma och argumentera för barnets skyddsbehov gentemot våldsutövaren. Relationsvåldshandläggarnas särskilda kompetens kring våld behöver finnas tydligt förankrad i barnavården, vilket kräver hög grad av samverkan.

I Hässelby-Vällingby riktade sig relationsvårdsteamet även mot våldsutövare, vilket gav en tydlig avlastning för barnhandläggningen samt underlättade den våldsutsattas säkerhetsplanering.

Insatser

I materialet återfanns vid samtliga stadsdelsförvaltningar ärenden där barnets situation utretts vid upprepade tillfällen utifrån dokumenterat och allvarligt fysiskt och psykiskt våld av fadern mot modern. Flertalet barn hade tagit del av det förhållandevis grova våldet mot modern och visade symptom på att må dåligt. Vårdnadshavarna tackade nej eller fullföljde inte erbjudna insatser. I flera fall hade mor och barn varit placerade på skyddat boende innan modern gick tillbaka till fadern. Mot bakgrund av allvaret i situationen bedömde socialtjänstinspektörerna det som tveksamt om insatser enligt socialtjänstlagen var tillräckliga i dessa ärenden.

I socialtjänstlagens 11 kap 4 a § finns sedan 2013 en bestämmelse som innebär att socialnämnden i särskilda fall får besluta att följa upp ett barns situation när en utredning avslutats utan beslut om insats. Bestämmelsen får endast tillämpas när barnet bedöms vara i särskilt behov av stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas och kriterierna för LVU inte är uppfyllda. Bestämmelsen syftar, förutom till fortsatt uppsikt över barnets förhållanden, till fortsatt motivationsarbete för att möjliggöra de insatser för barnet som behövs.³⁹ Några uppföljningar med stöd i denna paragraf återfanns inte. I de mest allvarliga ärendena kunde sådana beslut sannolikt gynna de mest utsatta barnen.

De insatser som blev aktuella rörde till största del familjebehandling vilket innebar samtal med föräldrarna. Stödinsatser direkt riktade till barnet förekom i endast ett fåtal ärenden. Trappan-samtal riktar sig specifikt till barn som upplevt våld och har i utvärdering generellt bra resultat.⁴⁰ Insatsen finns tillgänglig vid de granskade förvaltningarna men förekommer sällan i det granskade materialet. En möjlig orsak är att handläggare i första hand säkerställer barnets behov av skydd och i lägre grad ser till barnets stödbehov, och därmed inte fokuserar på stödinsatser direkt riktade till barnet.

I några fall bedömde socialtjänstinspektörerna det också som att Trappan inte föreslogs som insats eftersom problematiken i ärendet inte uppfattades och identifierades som våld, utan som till exempel ”konflikter i familjen”. Med den utgångspunkten finns inte heller behov av insatser för att bearbeta upplevelser av våld. Även här är ökad samverkan en viktig faktor, specialistkompetensen gällande våld som verksamhetsområde behöver finnas tillgänglig i barnavårdsärendena eftersom detta är en nödvändig grund att utgå från även vad gäller barnets behov.

Det beskrivs i intervjun också som svårt att genomföra Trappan-samtal om barnet har pågående kontakt med våldsutövaren, vilket ofta är fallet. Hässelby-Vällingby uppger dock att man ändå ibland ger insatsen, utifrån barnets behov. Inger Ekbom, som utvecklat Trappan-modellen, betonar i samtal med socialtjänstinspektörerna vikten av motivationsarbete gentemot vårdnadshavare för att möjliggöra insatser till såväl barnet som våldsutövare. Att barnet har kontakt med våldsutövaren behöver inte utgöra ett hinder för att erbjuda insatsen, enligt Inger Ekbom.

³⁹ Prop.2012/13 Stärkt stöd och skydd för barn och unga s.133f.

⁴⁰ Källström Cater (2009).Trappan modellen för barn som upplevt våld i familjen.

I intervjuerna lyfts också brist på samtycke från våldsutövaren som ett hinder. Sedan 2012 finns enligt föräldrabalken möjlighet att, när barnets bästa kräver det, tillsätta vissa insatser mot en av vårdnadshavarnas vilja.⁴¹ Socialtjänsten måste uttömma möjligheterna för båda vårdnadshavarna att komma överens innan ett sådant beslut tas. Beslutet förutsätter också ett påtagligt behov hos barnet samt en grundlig utredning. Överväganden med stöd i detta lagutrymme återfanns inte i de granskade ärendena.

Att en vårdnadshavare inte samtycker till för barnet viktiga insatser är bland de svåraste situationerna att hantera inom social barnavård och medför höga krav på både utrymme och kunskap kring motivationsarbete. Utifrån detta är det värdefullt att Farsta planerar att arbeta med att familjer i högre grad ska tacka ja till insats i våldsärenden. Att satsningar på metoden Motiverande samtal med fokus på våld i nära relationer sker vid flertalet stadsdelsförvaltningar är vidare mycket positivt eftersom metoden visar resultat både i arbetet med våldsutsatta och med våldsutövare.⁴²

⁴¹ Prop 2011-12:53 – barns möjlighet att få vård.

⁴² Ortiz Liria (2013). Motiverande samtal i arbete med våld i nära relationer.

Bilaga

Relationsvåldshandläggning

Vad hade relationsvåldshandläggaren gjort med informationen om att det fanns barn? (Flera saker kan ha gjorts)

Tabell 7

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrmalm	Alla
Information till BoU	16	13	5	34
Gemensamt besök	6	8	4	18
BoU begärt/ initierat kontakt med våld	10	7	5	22
Ingenting	1	4	-	5
Bortfall*			15	15

*15 ärenden vid Norrmalms stadsdelsförvaltning hade endast barnhandläggning och redovisas som bortfall.

Dokumentation i vuxenärendet relationsvåld

Tabell 8

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrmalm	Alla
Förhandsbedömning	12	15	2	29
Utredningsdokument finns, inte bara beslut i enskilt ärende	13	10	1	24
Vägt in barnet i den vuxnes utredning	8	7	1	16
FREDA	15	12	4	31
Bortfall	0	0	15	15

Barnhandläggningen

Åldersfördelning

Tabell 9

Ålder	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrmalm	Alla
0-3 år	4	5	6	15
4-6 år	5	3	7	15
7-12 år	10	11	10	31
13-18 år	6	6	2	14
Summa	25	25	25	75

Hur var barnen uppmärksammade?

Tabell 10

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrmalm	Alla
Pågående ärende	4	3	2	9
Utredning inleds	13	18	21	52
Utredning inleds ej	6	2	1	9
Barnet inte uppmärksammat	2	2	1	5*
Summa	25	25	25	75

*Bortfall

Vad uppmärksammades?

Tabell 11

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrmalm	Alla
Konsekvenser för barnet av våldet	11	14	13	38
Underbyggd bedömning av barnets behov av skydd	14	14	16	44
Underbyggd motivering av barnets behov av stöd	6	5	2	13

Bortfall 5

Hur var barnen delaktiga i förhandsbedömningar och utredningar?

Tabell 12

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrmalm	Antal
Träffar barnet med förälder	12	5	11	28
Träffar barnet ensamt	6	9	4	19
Brev till barnet		1		1
Ingen kontakt med barnet	5	8	9	22
Bortfall	2	2	1	5
Summa	25	25	25	75
Pratar med barnet om våldet	7	10	8	25

Samverkan

Tabell 13

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrholm	Alla
Gemensamt besök BoU och våldshandläggare	6	8	4	18
Samverkan mellan BoU och våldshandläggare	6	16	5	27

Bortfall 5

Insatser

Tabell 14

	Farsta	Hässelby- Vällingby	Norrholm	Alla
Familjebehandling	3	7	6	16
Akut- och utredningshem			1	1
Kontaktperson		1		1
Trappan samtal	3	3	2	8
Råd och stödkontakt med förälder	1		5	6
Summa	7	11	14	32
Tackar ja	4	7	8	19
Förälder placerat och barnet följer med	3	5	8	16

Bortfall 5